
SVĚTY DISENTU

Charta 77, Plastic People of the Universe
a česká kultura za komunismu

JONATHAN BOLTON

Academia
Praha 2015

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Bolton, Jonathan

Světy disentu : Charta 77, Plastic People of the Universe a česká kultura za komunismu / Jonathan Bolton ; [z anglického originálu ... přeložila Petruška Šustrová]. – Vyd. 1. – Praha : Academia, 2015. – 478 s. – (Šťastné zítřky ; sv. 19)

Název originálu: Worlds of dissent: Charter 77, The Plastic People of the Universe, and Czech culture under communism

ISBN 978-80-200-2462-6 (váz.)

323.22 * 316.723 * 001.83-027.22 * 321.74 * 316.7:32 * 323 * (437)

– Charta 77 (skupina)

– Plastic People of the Universe (hudební skupina)

– dissent – Československo – 1968–1989

– undergroundová kultura – Československo – 1968–1989

– intelektuální život – Československo – 1968–1989

– komunistický režim – Československo – 1968–1989

– kultura a politika – Československo – 1968–1989

– Československo – společnost a politika – 1968–1989

– monografie

323 – Vnitropolitický vývoj, politický život [15]

Copyright © 2012 by the President and Fellows of Harvard College

All rights reserved

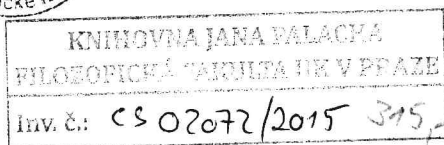
Published by arrangement with Harvard University Press

Preface © Jonathan Bolton, 2015

Translation © Petruška Šustrová, 2015

Cover photo © Bohdan Holomíček, 2015

ISBN 978-80-200-2462-6

Mým rodičům

Obsah

Předmluva k českému vydání 9

Úvod 15

Obrazy z okupace 18

Světy disentu 30

1. Disent ve slepé uličce 38

Helsinský příběh 45

Občanská společnost a paralelní polis 50

Obyčejní lidé a každodenní život 56

Disent v první osobě 62

Svrhl dissent komunismus? 69

2. Etapy demobilizace 73

Nástup Gustáva Husáka 77

Prověřkové komise a nová pravidla hry 88

3. Stínový svět 103

„Nikdo se nechce vrátit do padesátých let“ 106

Absurdity nového řádu 114

Stínový svět 123

Od salonů k samizdatu 130

Čtení v samizdatovém světě 135

Zatykač na kulturu 149

4. Legendy undergroundu 157

Cesta Plastic People do undergroundu 160

Invalidní sourozenci a třetí české hudební obrození 168

Primitivismus a sebemytologizace undergroundu 174

Havel čtenářem undergroundu 181

Od procesu k Chartě 188

Třetí mluvčí 193

Podepsáno, zpečetěno – a zabaveno 198

5. Chartou se všechno změnilo 204

- Patočková pečeť 207
- Podepsat, či nepodepsat (část první) 215
- Ztroskotanci, samozvanci a lživý pamflet 229
- Podepsat, či nepodepsat (část druhá) 241
- Dopisy přáteli* Ladislava Hejdánka 246
- Hlasy Charty 252
- Informace a Charta 257

6. Veřejnost bezmocných 264

- Éra otevřených dopisů 266
- Jak oslovit veřejnost 272
- Znovu o paralelní polis 278
- Od dialogu k sebeobraně: VONS 280
- Zelinářovo heslo a příběh sládky 286
- Diskuse o statečnosti a „disirizicích“ 302

7. O čem se zdá disidentovi 312

- Pozdní psaní o bezesných nocích 317
- Já, disident 327
- Havel čtenářem Vaculíky 332
- Vaculíková veřejnost 335
- Svět beze stínů 340

Závěr 345

- O čem se hádáme, když se hádáme o disentu 355
- Post scriptum: Komunikativnost a kulturní život 360

Poznámky 369

Poděkování 439

Rejstřík 442

PŘEDMLUVA K ČESKÉMU VYDÁNÍ

JONATHAN BOLTON

„Nejednou jsem si všiml, že při setkáních s cizinci lecos z toho, co říkáme, pro jistotu nepřekládáme.“ Tak si povzdechl Václav Havel v eseji „Anatomie jedné zdrženlivosti“, když se snažil znázornit zvláštní směs tragédie a komedie, vážnosti a hravosti, kterou se disidentský život vyznačoval a která nemusela odpovídat západním představám o závažnosti politické angažovanosti. Havel zde narážel a narazil na hranici mezi západním a „domácím“ chápáním disentu – na hranici, která jako červená niť vede skoro celým jeho dílem za normalizace. Jeho postřeh zároveň naznačuje, že disent znamenal jinou věc pro jiné lidi – a nejen podle toho, které výroky byly přeloženy. Disent měl jiné významy na Západě i ve střední Evropě, v angličtině, ve francouzštině či v češtině (případně ve slovenštině!), položil jiné otázky vnějším pozorovatelům i přímým účastníkům, cizincům i Čechům. Disent tedy byl jevem v neustálém pohybu, dalo by se říct i „v neustálém překladu“. Už ze samé

DOPISY PŘÍTELI/LADISLAVA HEJDÁNKY

Slovenská otázka poukazuje k obecnějšímu problému. Byla Charta abstraktním univerzálním apelem dostupným všem, nebo volně organizovanou skupinou konkrétních lidí, kterou držela pohromadě nejen politická solidarita, ale i přátelství a příbuzenství? Na Slovensku byla odpověď zřejmá, ale tato podvojnost doprovázela Chartu po celou dobu její existence i v českých zemích. Jeden z prvních, kdo si toto dilema uvědomil a pokusil se na něm najít i určitá pozitiva, byl filozof Ladislav Hejdánek. Když se Hejdánek v únoru 1977 pustil do psaní dopisu fiktivnímu mladému příteli, který chtěl podepsat Chartu, možná ani nevěděl, že píše první z desítek dopisů, které budou rozsáhle kolovat a stanou se jedněmi z nejdůležitějších vnitřních dějin celého chartistického hnutí. Hejdánkovo dopisy formulovaly diskuse v Chartě a zároveň o nich podávaly zprávu, aniž by skrývaly jeho vlastní stanoviska. V prvních měsících Charty představovaly jednu z hlavních forem její vnitřní komunikace. Byly předvídavé při nastolování otázek, které v pozdějších letech v diskusích mezi chartisty převažovaly.

Hejdánek se narodil v roce 1927, ukončil univerzitu v roce 1952, ale nepodařilo se mu najít práci. Třebaže sympatizoval s levicí, nevstoupil do strany, a – co bylo z komunistického hlediska horší – byl křesťan. Měl pramalou naději, že najde zaměstnání odpovídající jeho schopnostem. Pracoval jako zedník a kopáč, až si nakonec obstaral zaměstnání úředníka ve výzkumném ústavu. V roce 1968 konečně našel práci ve Filozofickém ústavu, ale jen aby ho v březnu 1971 zase vyhodili. V roce 1972 byl uvězněn v souvislosti s letními politickými procesy a strávil osm měsíců ve vazbě, až byl v roce 1973 propuštěn na amnestii. Našel na částečný úvazek práci nočního hlídače v Památníku národního písemnictví, kde pracoval na opakované šestiměsíční smlouvy, ale po podepsání Charty 77 skončil po vzoru mnoha jiných

intelektuálů jako topič v kotelně. A jako tolik jiných intelektuálů naplňoval své povolání mimo běžnou práci; po celá sedmdesátá léta pořádal ve svém bytě trvale semináře pro studenty filozofie a teologie, a to i pro ty, které neuspokojovala jejich oficiální studia na univerzitě.⁸⁸

Právě organizování těchto bytových seminářů pomáhá objasnit formu, kterou Hejdánek zvolil pro své dopisy chartistickému společenství. První, datovaný 10. února 1977, začíná:

Vážený a milý příteli,
velmi dobře rozumím Tvým rozpakům, vyvolaným tím, že jsem odmítl přijmout a předat Tvůj podpis, právě tak dobře rozumím Tvému hněvu nad způsobem, jakým se pokoušejí noviny, rozhlas a televize – a dokonce i někteří političtí představitelé – zvířít kolem celé věci co nejvíc bahna a špíny. Ale uvaž sám, jaký by Tvá aktivní účast měla smysl: byl bys především okamžitě vyloučen ze školy, na niž ses po tříletém čekání konečně dostal.⁸⁹

Hejdánkovým fiktivním adresátem byl student asi kolem dvaceti let, který měl z politických důvodů problémy s přijetím na školu – možná proto, že jeho rodiče byli politicky „nežádoucí“, možná proto, že sám na střední škole řekl nebo udělal něco, za co měl v kádrových materiálech černé znamínko. Tento student poslal Hejdánkovi svůj podpis a požádal ho, aby ho předal mluvčím Charty. (Protože Hejdánek v dopisech adresátovi tyká, můžeme se domnívat, že tohoto studenta už dlouho zná, možná od dětství či dospívání.) Student je politicky natolik znalý, že si obstaral kopii Charty a chce ji podepsat, ale nemá tak blízko k chartovnímu okruhu, aby byl informován o jejím pozadí; můžeme předpokládat, že jeho rodiče nejsou signatáři. V dopisech tedy vstupuje „postava“ Ladislav Hejdánek jako spojení mezi Chartou a vnějším světem, dokonce jako jakýsi mluvčí. Zpočátku odpovídá s výhradami: „Ale vždyť společnost

5. Chartou
se všechno
změnilo

potřebuje vzdělané, poučené a zkušené odborníky – a ne lidi, kteří se sice jednou zachovali statečně, ale jinak nic už nedovedou.“ Hejdánek studenta ujišťuje, že má ještě „řadu týdnů a měsíců“, během kterých se může rozhodnout; mezitím „bychom se mohli pokusit vyjasnit si některé závažné otázky obecnějšího rázu“.⁹⁰ Toto „objasňování“ tvoří první cyklus Hejdánkových dopisů – viditelnou polovinu jeho korespondence s neznámým studentem, pojatou jako řadu lekcí, které ho buď nakonec odradí od podepsání Charty, anebo promění jeho podepsání z ukvapeného impulsu v dobře uvážené rozhodnutí.

Hejdánek jistě pečlivě promýšlel, jak svou řadu úvah předložit – proč nepsal fejetony z prostředí Charty, filozofické eseje nebo „situační zprávy“? Žánr, který si zvolil, „dopisy příteli“, zakrývá několik důležitých předpokladů. Hejdánek se snaží Chartu přiblížit sympatickému, zvědavému a ne úplně informovanému pozorovateli a tato pozice vlastně odráží novou situaci, ve které se první signatáři v lednu 1977 ocitli. Charta už byla obklíčena „zábranami ve vstupu“, které v provincii neexistovaly a které musel každý další signatář zvážít; dále už to nebyla jen iniciativa na obranu lidských práv, ale konkrétní skupina lidí, kterou spojovalo přesvědčení a pronásledování. Hejdánek zpočátku nevěděl, jak tuto skupinu nazvat, v prvním dopise mluví o „chartistech“, ale dává to slovo do uvozovek. V polovině března uvozovky zmizely.⁹¹

Volba studenta (člověka, který se chce poučit, ale odpovídá také kritickým, až prostořekým komentářem) byla chytrý tah. Umožňuje Hejdánkovi pohybovat se v různých rejstřících – tu používá otcovského tónu, když svého mladého přítele zasvěcuje do vnitřní debaty v Chartě, jindy s ním zachází jako se sobě rovným, s člověkem, který je schopen rozumět abstraktním filozofickým argumentům. Dopisy poskytují Hejdánkovi platformu, na níž může mluvit o sobě a podrobně objasňovat vlastní myšlenky a postoje, přičemž stále reaguje na předpokládanou kritiku. Studentovy

5. Chartou
se všechno
změnilo

dopisy nikdy nepoznáme, ale zdá se, že obsahují četné otázky na Hejdánkovy názory a přesvědčení: „Děkuji Ti za dopis. Přečetl jsem si ho se zájmem a musím přiznat, že mne zase inspiroval“; „Jsem docela rád, žeš mne požádal o několik slov o nedávno zemřelém profesoru Janu Patočkoví.“ Hejdánek často využívá domnělých otázek svého partnera jako příležitosti, aby vyložil svou dřívější pozici, vrací se k předchozím dopisům: „Vytýkáš mi, že jsem nakousl téma revoluce, ale že jsem k němu vlastně neřekl vůbec nic“; „Bylo mi až ku podivu, že mezi tou řadou otázek a témat, jež jsi mi v posledních týdnech předložil, se nic nevztahovalo ke křesťanství, o němž jsem se já už nejednou zmiňoval. Teď, když ses téhle věci přece dotknul, chápu, proč jsi asi tak dlouho váhal. Z Tvé otázky slyším hodně skepse [...].“ Časem Hejdánek učiní ze svého fiktivního adresáta přátelsky, ale nezávisle smýšlejícího účastníka rozhovoru; titul celého cyklu, *Dopisy příteli*, zaručuje, že i kdyby se naskytl potenciální konflikt, budou ho řešit v atmosféře zdvořilé diskuse.

Dopisy však nesestávají jen z Hejdánkových myšlenek sdělovaných fiktivnímu účastníku diskuse. Třebaže jeho hlas zůstává tím nejdůležitějším, žánr dopisů vytyčuje skutečný dialog, v němž jsou myšlenky neustále prověřovány pravděpodobnými námitkami a otázkami. Jak píše v sedmnáctém dopise ze 7. července: „Když totiž usednu, abych Ti napsal, nepromýšlím dlouze každou formulaci, neopravuji téměř to, co už je napsáno, nechci spisovat traktát. Proto v mých větách nemá být nic považováno za definitivní, konečné znění – všechno je vlastně jen takový diskusní příspěvek.“⁹² Publikum „přátel“, kteří jsou ochotní uvažovat spolu s ním, je tedy výchozí i závěrečný bod těchto dopisů, které mají položit víc otázek, než na kolik odpovídají, a informovat o probíhajících debatách stejně jako do nich zasahovat.

A skutečně, Hejdánek v těchto dopisech postupně rozvíjel koncepci Charty, která ztělesňuje tuto myšlenku dialogu. Začíná tím zpracovávat Patočkovu klíčovou formulaci ze

začátku roku 1977. Můžeme zde připomenout Patočkův text „Čím je a čím není Charta 77“, který tvrdí, že lidé potřebují mravní základ, přesvědčení, „které není věcí opportunity, okolností a očekávaných výhod“. Tento základ pomáhá společnosti náležitě fungovat, ale nakonec mravnost neexistuje jen proto, aby pomáhala společnosti fungovat; existuje, aby člověk byl člověkem. Patočka chce, aby tyto „bolestnou zkušeností dlouhých desetiletí ověřené teze [...] ujasněně pronikly do vědomí všech“. Tato poslední slova jsou poněkud zvláštní, naznačují jakési osvícení nebo zjevení, náhlé sebevysvětlující pochopení, které vstupuje do lidského vědomí zvenku. Patočka vnímal Chartu jako samozřejmý výraz vyšší mravnosti, která začne působit na svět pouhým svým vyjádřením.⁹³ Z hlediska jeho vize mravnosti bychom mohli říci, že „poselství je zprostředkovatelem“ – zasáhne každého jen svou silou a jasností.

Hejdánek se posouvá od Patočkova samozřejmého poselství k diferencovanější koncepci. Vychází ze svého vnímání ještě nevyvinuté, ale už jasně zřetelné „veřejnosti“, která vede dialog a smysluplnou debatu uvnitř Charty. V dopise z 18. srpna popisuje tuto veřejnost zdráhavými větami s častými výhradami, které nicméně jasně stanoví podmínky pro nový způsob chápání Charty:

V situaci, kdy všechno veřejné mínění bylo z naší společnosti znovu vyhoštěno a zatlačeno, takže bylo fakticky vystřídáno „tajným míněním“, se objevily první příznaky integrace individuálních i skupinových iniciativ v jakousi zatím nevelkou oázu nezávislého veřejného duchovního, kulturního a dokonce politického (přesně: nepoliticky politického) života a myšlení, v níž zatím nevelký, ale přece jenom výrazný a postupně se zvětšující počet lidí uplatňuje [...] svou svobodu.

Je pravda, že Hejdánek zůstává zavázán pojmu jakési vyšší pravdy, která je neodvolatelná („něco, k čemu se musí

každý názor, učení atd. také odvolávat a čemu musí nechat poslední slovo“), ale zároveň se posunuje k dialogické koncepci svobody, v níž „potřebujeme ty druhé přinejmenším jako naslouchající, byť nesouhlasící partnery“. Charta potřebuje „vzájemnou solidaritu“, která však „nevede k uniformitě“. ⁹⁴ Není to solidarita společného morálního apelu, ale spíš solidarita braná jako „otevřené“ společenství bez přesných a zdůrazňovaných hranic, z něhož není, nemůže být a také snad nebude nikdo vylučován, pokud [...] zůstane základně solidární i s těmi, s nimiž nesouhlasí (což vůbec neznamená, že svůj nesouhlas bude nějak tlumit).“ ⁹⁵

Hejdánkovy dopisy tudíž zachovávaly ducha Patočkovy vyšší mravní výzvy a přitom uznávaly skutečnost, která se stávala od Patočkovy smrti čím dál zjevnější: v samotné Chartě existovaly a budou nadále existovat vážné názorové rozdíly. Původně se Charta vyhýbala tomu, aby se označila za „organizaci“, aby se vyhnula represím, které by nutně nějakou opoziční stranu uvítaly. Tuto obranu učinila hysterická reakce režimu nepodstatnou. Hejdánek si však uvědomoval, že teď existují nové důvody vyhýbat se jasné organizaci; čím víc se nějaký soubor názorů dal ztotožnit s oficiálním stanoviskem Charty, tím víc hrozilo, že ji vnitřní napětí rozbije. Byl zapotřebí posun od diskursu o morálním apelu – „poselství je zprostředkovatelem“ – k otevřené diskusi, v níž jsou morální rozhodnutí utvářena v dialogu a se vzájemnou úctou.

V posledním dopise se Hejdánek „dozví“, že se jeho studentský přítel nakonec přece jen rozhodl podepsat: „Nakonec bych Ti chtěl ještě napsat, že už jsem se dozvěděl o tom, že jsi přece jen připojil pod Chartu svůj podpis. Nevím, co Ti bránilo mi to říci.“ ⁹⁶ Tato věta je formulována přesně: Hejdánek neví, kdy student podepsal, ani nám neodhaluje, kdy na to vlastně přišel. Je zde sympatická sebeironie: rádobyučitel si uvědomuje, že jeho student dávno pochopil lekci, nesouhlasil s ní a přešel k jiným věcem. Důležitější však je, že je jedno, jestli student podepsal, nebo ne:

5. Chartou
se všechno
změnilo

domnělý dialog mezi někým v Chartě a někým mimo ni se nepostřehnutelně změnil v dialog uvnitř Charty a nikdo nepoznal tu proměnu. O to právě Hejdánkovi jde. Veřejné diskuse Charty jsou přístupné všemu, nepatří jen nějaké zájmové skupině:

[...] vůbec nejde o podpis, zejména ne jenom o podpis, a dokonce ani na prvním místě o podpis. Jednat a žít v duchu Charty 77 je docela dobře možno i bez podpisu. [...] Cílem Charty není získat co nejvíc podpisů, ale přesvědčit co nejvíc lidí, že se mohou a mají chovat vůči státu jako svobodní, stateční občané, že se však hlavně mohou a mají chovat ke svým spoluobčanům jako jejich přátelé, druzi, soudruzi.⁹⁷

HLASY CHARTY

Hejdánkovy dopisy čtenáře informovaly o událostech a diskusích ve společenství Charty, ale pomáhaly také toto společenství vytvářet. Jak jsme se snažili ukázat i jinde v této knize, ústní podání i psané texty nejen že uvádějí myšlenky do oběhu, ale zároveň vytvářejí i „oběhovou soustavu“ společenského seskupení – propletenou síť kontaktů, konkrétní, ale neohraničenou, která je pro sebeuvědomění společenství základní. Právě tak jako Patočka narazil na potřebu obstarat Chartě mravní základ, Hejdánkovi „dopisy“ přišly s novým pojetím diskursu, který vytváří sám sebe – s modelem, který by Chartě umožnil se formovat jako debatující společenství, místo toho, aby byla prostě definována zvenčí jako předmět státní perzekuce. Právě proto nechtěl Hejdánek přeceňovat otázku, kdo Chartu skutečně podepsal a kdo ne.

Jinými slovy: texty, které kolují, zastávají přinejmenším dvojí funkci. Na jedné straně zprostředkovávají informace mezi členy skupiny, a tudíž pomáhají identifikovat konkrétní soubor osob, které tyto informace sdílejí, a které tedy

5. Chartou
se všechno
změnilo

k dané skupině patří. Na druhé straně se dostávají k neznámým čtenářům, čímž vytvářejí „virtuální“ společenství s nejasnými hranicemi. Například samizdatová oběžná síť posilovala osobní kontakty mezi lidmi, kteří si navzájem předávali texty, ale také je povzbuzovala, aby si představili společenství čtenářů, které vyznačuje z tohoto hmotného světa obíhajícími texty. Je zásadní, že zde chybí jasné hranice: oběh hmotných textů, který se dá těžko sledovat, nejen že vymezuje konkrétní společenství navzájem propojených čtenářů, ale zároveň i vytváří dojem (nebo iluzi), že toto společenství je potenciálně otevřeno každému.

Původní prohlášení Charty toho o oběhu informací moc neříkalo. Mluvílo se v něm o „vedení dialogu“, „upozorňování“, „přípravě dokumentů“, „navrhování řešení“, ale nenabízelo žádné fórum či médium, kde by se to odehrávalo. Bylo to samozřejmě pochopitelné – bylo už dost těžké udržet Chartu v tajnosti a zajistit 241 podpisů bez zahájení plánů na nějaký vnitřní samizdatový provoz. Ani chartisté si nedokázali úplně představit, jak prudký proti nim vypukne mediální útok, který fakticky umlčí jakékoli naděje na veřejný dialog. Je ovšem spravedlivé poznamenat, že Charta zprvu neměla jasnou představu o tom, jaké informace chce dát do oběhu a jak to chce provádět. Například Havel se v poznámkách o schůzce konané 3. ledna, na níž se probírala budoucí činnost Charty, sice zmiňuje o čtyřech možných typech dokumentů, ale nezdá se jisté, jak budou rozšiřovány: „V centru práce (i když ne jediným úkolem) by mělo být vypracování dokumentů, s nimiž by pak bylo nakládáno dle okolností.“ Dokumenty se mohou zabývat konkrétními případy nespravedlnosti, „lze zpracovávat mnoho případů, aby byly v zásobě podklady; zda, kdy a jak se ten který dokument publikuje, je už jiná otázka“.⁹⁸ Nápadná je právě absence ohledu na otázku, jak dát tyto dokumenty do oběhu.

Systém oficiálních prohlášení dostal podobu poměrně rychle – podepisovali je mluvčí a dávali jim status

policejního obtěžování, o němž píše především, je jeho text spolehlivý.

83. Anonym [Petr Uhl], „Zpráva o Chartě 77 k 6. březnu 1977“, in Císařovská a Prečan, *Charta 77*, sv. 3, s. 104.
84. K počtu slovenských signatářů viz Císařovská a Prečan, *Charta 77*, sv. 3, s. 393.
85. O Chartě a Slovensku viz Miroslav Kusý, „Slovensko a Charta 77“, *SME*, 1. února 2007, www.komentare.sme.sk (přístup 23. 7. 2010); Miroslav Kusý, „Slovenský fenomén“, přednáška z května 1985 přetištěná in *Eseje*, Bratislava, Archa 1991, s. 155–174; Norbert Kmeť, „Opozícia a hnutie odporu na Slovensku 1968–1989“, in *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968–1989*, ed. Petr Blažek, Praha, Ústav českých dějin FF UK a Dokořán 2005, s. 41–53; a Milan Piško, „Charta 77 znela Slovákom cudzo“, *SME*, 22. října 2009, www.sme.sk (přístup 25. 7. 2010). K anglické analýze některých z těchto problémů viz Carol Skalnik Leff, *National Conflict in Czechoslovakia*, Princeton, NJ, Princeton University Press, 1988, zejména s. 263–268.
86. Kusý, „Slovensko a Charta 77“.
87. Alexander Dubček, *Nádej zomiera posledná*, přel. Eva Šimečková, Bratislava, Národná obroda – Práca 1993, s. 277. V americkém vydání Dubček říká, že „[o]ut of some 2,000 signatories of the charter, there were only three Slovaks, two of whom lived in Prague [z původních dvou tisíců signatářů charty byli jen tři Slováci, z nichž dva žili v Praze]“ (Alexander Dubček, *Hope Dies Last*, ed. a přel. Jiří Hochman, New York, Kodansha International, 1993). Tuto mylnou představu může vysvětlit fakt, že Dubček nebyl s Chartou ve styku; tento chybný údaj je opraven ve slovenském vydání přeloženém z anglické verze: „Z niekoľko sto signatárov Charty 77 bolo veľmi málo Slovákov, z ktorých ešte niektorí žili v Prahe“ (*Nádej*, s. 277). V roce

1981 Skilling napsal: „Byl jsem informován, že Dubček záměrně *nebyl* požádán o podpis Charty 77, aby neexistovalo přímé spojení mezi Chartou 77 a rokem 1968 a aby se zachovala povaha iniciativy ‚zdola‘ a také aby měl volné ruce pro budoucí politickou akci“ (*Charter 77*, s. 57). Ať to Skillingovi řekl kdokoli, je těžké to nepřijmout jako výmluvu, hlavně proto, že se pražští signatáři tak málo snažili přivést do svých řad osobnosti slovenského intelektuálního života.

88. O Hejdánkových bytových seminářích viz Barbara Dayová, *Sametová filozofové*, přel. Bronislava Müllerová, Brno, Doplněk 1999. Hejdánek úspěšně kombinoval různé semináře do jednoho setkání týdně, které se přes policejní obtěžování konalo nepřerušeno od roku 1980 do roku 1989.
89. Hejdánek, *Dopisy přáteli*, s. 13. Toto vydání z roku 1993 obsahuje první „cyklus“ dopisů, od 10. února do 1. září 1977; v letech 1978 a 1979 napsal Hejdánek několik dalších cyklů, přičemž dopisů používal jako způsobu zvažování hlavních diskusí v chartistickém společenství.
90. Ibid.
91. Ibid., s. 17 a 41. Na konci května 1977 používá Hejdánek v tomto prvním cyklu dopisů poprvé a naposledy pojmu „disident“, ale je jasné, že jde pro něho o odvozený, pejorativní pojem – je rozzloben, že se o některých chartistech říká, že „hrají svou roli ‚disidentů‘ za peníze z ciziny“ (s. 88).
92. K výše citovaným zahájením dopisů viz ibid., s. 24, 44, 50, 62 a 105.
93. Patočka, „Čím je a čím není Charta 77“, s. 37.
94. Hejdánek, *Dopisy přáteli*, s. 124–126.
95. Ibid., s. 127.
96. Ibid., s. 134.
97. Ibid.
98. Císařovská a Prečan, *Charta 77*, sv. 3, s. 16–17.

Z-Ž

- o pokoře a zběsilosti
173, 174
srovnání undergroundu
s husity 172
underground jako
duchovní postoj 173
„Zprávy o Chartě“ (Uhl)
243, 257–259, 424
pozn. 103
„Ztroskotanci
a samozvanci“ (*Rudé
právo*) 229, 233, 234,
352
- Žebrácká opera* 153,
408–409 pozn. 57
železná opona 21, 45, 49,
160
Žert (Kundera) 115, 314
Židé za nacistické okupace
361, 394 pozn. 35
Židovská jména
(samizdatová antologie)
164
Žít ještě jednou (Valenta)
146
Život na hraně (Pechar)
221

Edice Šťastné zítřky
Sv. 19

JONATHAN BOLTON

SVĚTY DISENTU

Charta 77, Plastic People of the Universe
a česká kultura za komunismu

Z anglického originálu *Worlds of Dissent: Charter 77, The Plastic People of the Universe, and Czech Culture under Communism*, vydaného nakladatelstvím Harvard University Press roku 2012, přeložila Petruška Šustrová

Vydalo Nakladatelství Academia,
Středisko společných činností AV ČR, v. v. i.,
Vodičkova 40, 110 00 Praha 1

Obálka a grafická úprava Pergamen Trnava, s. r. o.
Sazba Cadis Praha
Odpovědný redaktor Viktor Dobrev
Technická redaktorka Monika Chomiaková

Vydání první, Praha 2015

Ediční číslo 11479

Tisk Těšínská tiskárna, a. s., Štefánikova 1828/2, 737 01 Český Těšín

ISBN 978-80-200-2462-6

Knihy Nakladatelství Academia zakoupíte také na
www.academiaknihy.cz
www.academiabooks.com
www.eknihy.academia.cz

